

СЕМАНТИКА НОВОТВОРІВ У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Наталія Романова

Херсонський державний університет

(Херсон, Україна)

Мовленнєві новотвори як репрезентанти індивідуально-авторських номінацій привертають увагу зарубіжних і вітчизняних лінгвістів (праці О. О. Земської, Ж. В. Колоїз, О. Г. Ликова, В. А. Чабаненка та ін.). Поява таких новотворів зумовлена бажанням автора висвітлити певні відтінки й смисли зображуваного поняття. Завдяки лексичним інноваціям у поетичних творах можна реконструювати мовну картину світу, виявити можливості словотвірної мовної підсистеми, окреслити семантичні сфери вживання тощо.

Метою нашого студювання є аналіз семантики новотворів у авангардних поезіях Б. Ліргеймера (1963), творчість якого вражає багатством «почуттів і образів, тісно переплетених із глибоко філософським поглядом на Світ» [7, с.3].

До новотворів будемо відносити некодифіковані словниками слова й сполучення, утворені за наявними в сучасній німецькій мові моделями та вжитими лише в певному контексті [2, с.218].

Попередньо зауважимо, що більшість лексем – іменникові композити (31 випадки із 43), утворені від питомих іменникових основ (29) *Apfeltraum*, запозичених прикметниково-іменникових основ (1) *Blowjobs* і способом зрушення (2) *Nichtmehrsein*. При цьому питомі іменникові композити поділяються на повноскладені сполучення та неповноскладені. У повноскладених сполученнях перший компонент має форму основи, наприклад: *Ein Lackmustest für Liebe* [S.10] (тут і далі сторінки всіх прикладів подано, за [7]. - Н. Р.), у неповноскладених – до основи додається ще й сполучний елемент *-en-*, наприклад: *Morgen sind alle, die so wie er litten / Zum Tanze bereit in dem Sternenjahr* [S.60].

Друга група новотворів охоплює субстантивати (11) *Vorstellbare, Liebenden*. Ілюстровані й інші приклади є результатом конверсії чи субстантивації, тобто переходу слів у клас іменників із інших граматичних класів без залучення будь-яких словотвірних засобів. Іменники в німецькій мові, як відомо, супроводжує артикль: означений, неозначений або нульовий.

Артикль виконує не тільки семантичні функції – виражає означеність і неозначеність, але й функції граматичні – маніфестує рід, число і відмінок. Артикль засвідчує також належність слова до граматичного класу іменників. Будучи ознакою іменника, артикль стає власне засобом субстантивації. Спостереження над емпіричним матеріалом показало, що субстантивуються насамперед якісні прикметники *Leichte*, дієприкметники I *Liebenden* і II *Gebären* та дієслова *Vergehen*.

Розглянемо більш детально лексичну семантику індивідуально-авторських інновацій, класифікованих за структурно-генетичними ознаками.

Новотвори з питомими основами позначають:

1) назви **властивостей** об'єктів *Die Zeiten sind nicht immer traurig / Gesichter zieren **Sternspur** / Geschichten sind nicht immer schaurig / Schnell schlägt das Pendel in der Uhr [S.4], Doch schlich sich ein ein kleiner Fehler / So wie ein Dieb ganz unbemerkt / Der sich summiert zum **Weltzerstörer** [S.72];*

2) назви **ознак** об'єктів *Hört ihr aus jenem **Apfeltraum** / Die süße Melodie? [S.8], Nach Wermut und nach Schierling richt / Der **Uferwind** [S.8], Wenn ich an ein **Nebeltal** denke, so sehe ich / Kühlende **Eisperlen** an riesigen Farnwedeln [S.14];*

3) назви **методів** дослідження *Ein **Lackmustest** für Liebe [S.10];*

4) назви **форм** об'єктів *Ungewissenheit, Hannibal, legst du den Samen wohin / In **Sklavennester**, in Kuckuckseier, oder mir in den Mund? [S.20];*

5) назви **осіб** за характеристикою функцій, поведінкою *Du bist keine **Märchenerzählerin**, du erzählst / Alles so, dass es wahr ist, alles ist wahr, was erzählt wird [S.14], Die sich unter Tannen und Palmen ein Lager geschichtet / Scharren ie Leiber einander, in Scharen die Partner / **Strirnschleuderer**, Reiher, Inder auf Elefanten [S.20],*

6) назви філософських **понять** *So wie die Sonne es gibt, auch ohne das Menschensein* [S.20], *Meine Leben ist nur noch Kunstschläge* [S. 66];

7) назви на означення **способів** переробки біологічної сировини *Die kranken Rindere vom letzten Jahr / Hielten Einzug in Wurstdosen* [S.22];

8) назви **субстанцій** *Dein Altarlicht ist dunkel* [S.28];

9) назви **часу** *Wenn ich dann die leichten Züge eurer Atmung höre, / die wie ein Morgenkonzert klingen an einem Maimorgen* [S.36];

10) назви біологічних **функцій** *sichtbar zum mann geworden sein doch nimmer / die geschlechterrolle verstanden haben: endlich / zu lieben verstehen!* [S.42];

11) назви **простору** *Und mit die eine Ente ertränken im Blumenmeer* [S.52];

12) назви **кількості** об'єктів *Morgen wandre ich Wandrer eiligen Schrittes / Den mühsamen Hügel bergan / Sternstau des Wandrers Frische erquickend* [S.58];

13) назви небесних **тіл** *Das Sternengeviert, das heut hinter Wolken / Nur noch dem Mond entgegen lächelt* [S.60];

14) назви **дії** *Die Hand in ein Schlangefass reichen* [S.66].

Трапляються і випадки лексичних варіантів уживання новотворів: *Blowjobs mit Liebe geblasen / Sternenspur im Gesicht* [S.10]. У наведеному прикладі *Sternenspur* виражає результат впливу небесних тіл на зовнішність людини. Поява значення «зоряний розпис» зумовлена стилістичним контекстом: перший рядок поезії містить новотвір із англомовних компонентів *Blow + jobs* – «блакитна свідомість». Метафорично раціональне *Blowjobs* підпорядковується почуттєвому *Liebe* і транспортується у космогонічне *Sternenspur*, яке, в свою чергу, проникає у соматичне *Gesicht*. Художні пошуки, таким чином, охоплюють формально низку семантичних сфер: колір – психіку – психічне явище – небесні тіла – результат. При цьому ініціальні іншомовні елементи – колір і психіка – не стільки формують емоційно-експресивне тло стилістичного контексту, скільки стимулюють його розгортання і реалізацію. Очевидним є вплив запозиченої семантики на питому. Генетична неоднорідність словникової тканини не може не привертати уваги адресата й не впливати на його емоційний стан.

Іменникові композити, утворені за допомогою запозичених основ, як уже зазначалось, належать до найменш чисельних у досліджуваній групі та функціонують із метафоричним значенням **психіки**. Метафоричне сприйняття навколишнього світу характерне для творчої людини з образним мисленням [1, с.32-34]. Образне мислення розуміємо як мисленнєву діяльність, підґрунтям якої є поняття, «що засвоюються через сприйняття образів» [3, с.110].

Асоціацію між блакитним кольором і свідомістю можна пояснити з позиції культурних чинників: блакитний колір – це, *по-перше*, безкінечність, *по-друге*, вічність, *по-третє*, істина, *по-четверте*, вірність, *по-п'яте*, віра, *по-шосте*, чистота, *по-сьоме*, цнотливість, *по-восьме*, духовне життя, *по-дев'яте*, інтелект [5, с.334]. Формально асоціації представлено радіально й зорієнтовано на просторово-часові параметри, інформаційні, міжособистісні, естетичні, етичні, духовно-когнітивні чинники.

Зрушення відрізняються від повноскладених іменників і неповноскладених оформленням компонентів, наголосом і єдністю словотвірної основи [4, с.117].

Оформлення компонентів релевантне морфолого-синтаксичним нормам німецької мови, наприклад: зрушення *Nichtmehrsein* поєднує в собі негативну частку *Nicht*, прислівник міри й ступеня *mehr* та абстрактний іменник *sein* – «буття». Щодо наголосу, то він узагальнений централізований. Аналізований новотвір конституює значення «смерть» *Du redest vom Nichtmehrsein wollen, das kränkt mich, / Und ich denke an uns Hand in Hand [S.16]*. Міркування автора-ліричного героя про небуття *Nichtmehrsein* перегукується із новим космічним філософським поняттям «Хаос», інтерпретація якого пов'язана з «особливою формою існування, що має індивідуальний розвиток і свою власну *Ієрархію*» [3, с.180]. Звідси імпліцитна зацікавленість стихією вогню як охоронця життя та експліцитна десакралізація символу християнської віри – хреста на тлі діалектичної єдності «чоловіче начало – жіноче начало»: *Dann entzündeten wir ein Feuer, was uns nur mit Mühe gelingt, denn / Alles ist von einem klebrigen Film der Feuchte umgeben, doch / Die trockenen Späne, die wir von den Kreuzen brechen / Lassen den Reisig brennen, den wir zusammengereicht haben. / Und ich denke an uns*

Hand in Hand [S.16]. За зрушенням *Wortzwischenräumen* вимальовується складне поняття «друкування тексту», що вживається на позначення тісного зв'язку автора-ліричного героя із інформаційним простором *Ich befinde mich aber in den Wortzwischenräumen* [S.70]. Оскільки семантика особового займенника *Ich* у наведеному прикладі еквівалентна сполучі *ein großer Dichter*, то новотвір *Wortzwischenräumen* тлумачиться із позиції просторових параметрів. Тут простежується протиставлення значущості *Ich* сукупності вмістилищ *Wortzwischenräumen* та ідея зіткнення антропоцентризму *aber* і соціалізації *in den*. Важливу роль при цьому відіграють екзистенційність *befinde* та внутрішній світ людини *mich*, які й опосередковують наведену антонімічність та слугують орієнтиром і критерієм в оцінюванні щільності зв'язку між творчою особистістю та обсягом використаної інформації.

Стосовно семантики субстантиватів, то лексеми вживаються:

1) на позначення **ваги** *du hast genug das bittere Zeug getrunken / das Leichte schwer wird, das Schwere wird jetzt leicht* [S.12];

2) на позначення **смаку** *und als ich sprang, verlor ich das Bittere mir im Munde* [S.12];

3) на позначення **процесу** *Alles riecht nach verhaltenem Gebären und Vergehen* [S.14];

4) на позначення **часу** *Alles riecht nach verhaltenem Gebären und Vergehen* [S.14];

5) на позначення **субстанції** *So wie Hannibal, der unvergleichliche Stratege / Mit den Augen grub Schlüpfriges aus den giftigen Sümpfen* [S.20];

6) на позначення емоційного **стану** *Auf die Hirne gebundenes Brot, erinnernd, erfahrend / Das Einsame macht die Liebenden aus* [S.20];

7) на позначення сукупності **об'єктів** (носіїв емоційного стану) *Auf die Hirne gebundenes Brot, erinnernd, erfahrend / Das Einsame macht die Liebenden aus* [S.20];

8) на позначення **сенсорики** *Das nicht allzu häufige Sehen der Sterne / Macht meine Seele ganz wund* [S.30];

9) на позначення уявлення *Töne unberedt. In der Dunkelheit / Verlassen die Gedanken das **Vorstellbare*** [S.38];

10) на позначення **обсягу** уявлення *Hinter den Grenzen des **Vorstellbaren** / hantieren unsere Gedanken ungelent* [S.38];

11) на позначення **знайомства** *Oder: Eine Ladung zum **Kennenlernen*** [S.70]. У наведених прикладах упадає у вічі абстрагованість семантики субстантиватів, її реалізація у трьох часових площинах: майбутньому *wird*, минулому *verlor* і теперішньому *riecht*.

Крім того, виявлено семантичну поліфункціональність мовних одиниць – означеність *das Leichte*, неозначеність *Schlüpfriges* і невизначеність *nach **verhaltenem** Gebären*. Означеність характеризується граматичним синкретизмом відмінків і типовим. Граматичний синкретизм відмінків репрезентують форми називного відмінка однини *das Leichte schwer wird* і знахідного *verlor ich **das** Bittre*. Типовість відмінків співвідноситься із родовим відмінком однини *Hinter den Grenzen **des** **Vorstellbaren*** і давальним відмінком однини *Oder: Eine Ladung **zum** **Kennenlernen***. Неозначеність зводиться лише до граматичного синкретизму відмінків і постає у вигляді особового закінчення означеного артиклю середнього роду однини називного й знахідного відмінків *Schlüpfriges*. Невизначеність характерна для субстантиватів, що вживаються без артикля, містять узгоджене означення і прийменник давального відмінка *Alles riecht nach **verhaltenem** Gebären und Vergehen*.

Особливого статусу в досліджуваних поезіях набувають час і субстанції. Час постає як межа між небуттям і буттям, як естетична міра невидимого й видимого та як романтична лінійка життя *Maimorgen*. Субстанції розглядаються імпліцитно крізь призму двох різновидів оцінки: модусну та емоційну. Модусній оцінці з лінійкою «приємне – неприємне» підпорядковується земля *Schlüpfriges*, емоційній з лінійкою «позитив – негатив» – світло *Altarlicht*.

Оцінка землі персоніфікована історично і функціонально *Hannibal*, що можна кваліфікувати умовно як перевагу рідкої субстанції *Schlüpfriges* над духовною *Altarlicht*. Дозволимо собі нагадати, що для наведених субстанцій у

сиву давнину була характерна емотивна оцінка з лінійкою «добре – погано» [порівн.: 6, с.5]. Отже, сучасне німецьке поетичне мовлення запозичує почасти ідеї старовини та інтерпретує їх у світлі реалій соціально-психологічного буття. Саме реалії, точніше, їхня значущість і зумовлюють певне ставлення автора-ліричного героя до навколишнього світу.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження індивідуально-авторських новотворів у сучасному німецькому поетичному мовленні, можна зробити такі висновки: семантика нових номінацій відображає енциклопедичність знань автора-ліричного героя, його неординарний тип мислення, новий філософський погляд на природу і людину, репрезентує семантичні зрушення у предметному світі й асоціативному. І предметний світ, і асоціативний структуруються у межах цілісності та детерміновані соціально-культурними й психологічно-естетичними чинниками.

Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в можливості зіставного дослідження семантики індивідуально-авторських новотворів у поетичному мовленні й художньому чи публіцистичному.

Література: 1. Бабій І. Вторинна номінація кольору в художній картині світу / І. Бабій // Мовознавчий вісник. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2010. – Вип. 11. – С. 31-34. 2. Жарко С. Словотвірні особливості індивідуально-авторських номінацій у творах О. Гончара / С. Жарко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Херсон: ХДУ, 2010. – Вип. 12. – С. 217-221. 3. Секлитова Л. А. Словарь космической философии / Л. А. Секлитова, Л. Л. Стрельникова. – М.: Амрита-Русь, 2004. – 208 с. 4. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова. – М.: ЛИЯ, 1953. – 376 с. 5. Тресиддер Дж. Словарь символов / Джек Тресиддер. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 448 с. 6. Die Bibel Altes und Neues Testament / [hrsg. im Auftrag der Bischöfe Deutschlands, Österreichs, der Schweiz, des Bischofs von Luxemburg, des Bischofs von Lüttich, des Bischofs von Bozen-Brixen]. – Freiburg: Herder, 1993. – 1460 S. 7. Lierheimer В. Manchmal sehe ich die Sterne Лирхаймер В. Иногда я вижу звёзды / В. Lierheimer В. Лирхаймер ; [пер. с нем. И. Лирхаймер и Ю. Топунова]. – Херсон: Айлант, 2008. – 76 с.